

Terapeutické účinky *Salvia officinalis*

PharmDr. Jana Karlíčková, Ph.D.

***Salvia officinalis* (šalvěj lékařská) a její silice byla a je označována za spolehlivý prostředek k potlačení prvních příznaků bolesti v krku, nosohltanu nebo zánětu dásní, kůže.**

Článek je zaměřen na přehled terapeutických účinků *Salvia officinalis*, je doplněn některými provedenými klinickými studiemi k jejich potvrzení a na využití drogy v každodenním životě.

Pozitivně se šalvěj jeví pro své účinky antioxidační, bakteriostatické, baktericidní, antivirotické a fungicidní. Proto dochází k neustálému rozšiřování sortimentu fytofarmak, která ji obsahují, zejména v oblasti dermatologie a kosmetiky. Zájem o poznání dalších účinků této rostliny neustupuje, nadějně vypadá její efekt při léčení Alzheimerovy choroby.

Klíčová slova: *Salvia officinalis*, silice, thujon, flavonoidy, fenolové kyseliny.

Salvia officinalis L. (šalvěj lékařská) z čeledi hluchavkovitých (Lamiaceae) tvoří silně aromatické polokeře dorůstající až do výšky 60 cm. Lodyhy jsou rovnoměrně olistěné, šedoplstnaté. Listy jsou křížmostojné, řapíkaté, s čepelí podlouhle vejčitou a šedoplstnatou. Květenství tvoří krátké lichoklasy složené z květních lichopřeslenů. Květy jsou krátce

stopkaté, oboupohlavné, se srostlými obaly. Kalich je zvonkovitý; koruna je dvoupyská, červenofialová, zřídka bílá, s dvoulaločným horním pyskem. Květy mají pouze dvě tyčinky. Rostlina kvete od května do července. Plody jsou hnědé tvrdky. Původní je tento druh v jižní Evropě a Malé Asii, pro farmaceutické účely je pěstován i jinde. U nás roste v zahrádkách,

kde občas zplaňuje. Preferuje teplá, slunná a chráněná stanoviště, nejlépe vápnité půdy. Protože pochází z teplejších oblastí, je nutné rostliny chránit přikrývkou před mrazem (6, 9).

Šalvěj lékařská patřila již ve starověkém Římě i ve středověku mezi léčivé rostliny a často byla používána i jako koření. Její latinský rodový název je odvozen z latinského slovesa *salvare* – spasit, vyléčit.

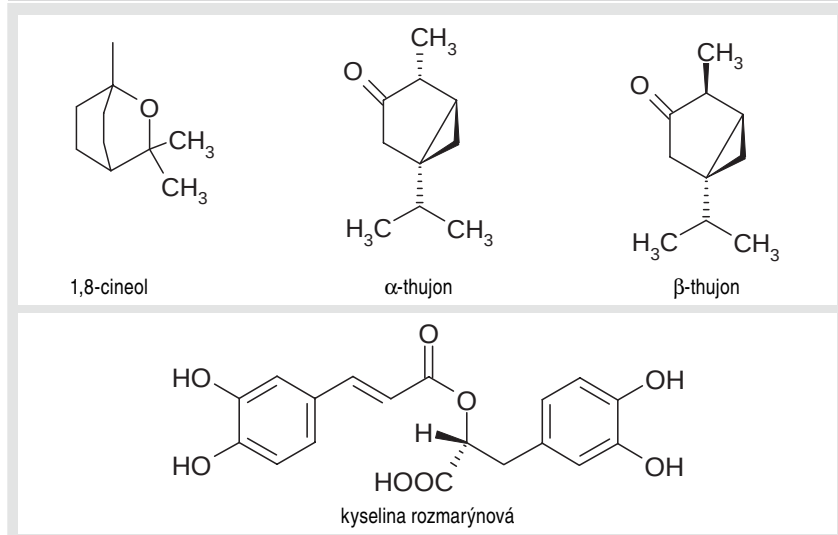
Nať šalvěje sklízíme ručně – sežínáním horních, nezdřevnatělých částí rostlin těsně před kvetením. Sebraný materiál rozložíme na lísky a sušíme ve stínu nebo v sušárně do teploty 35 °C. Listy šalvěje potom z usušené natě odhrneme. Dobře usušená droga je stříbrošedá, intenzivně kořenitě voní a chutná hořce. Uchovává se v suchu a v dobře uzavřených obalech (9).

Lékopisnou surovinou je list (*Salviae officinalis folium*), nať (*Salviae herba*) a tinktura (*Salviae tinctura*) – obsahuje nejméně 0,1 % silice (2). Droga je součástí Českého farmaceutického kodexu – článek *Salviae folium*. Rostlina je uvedena i v The Complete German Commission E Monographs.

Rostlina obsahuje značné množství silice složené z terpenových složek – 1,8-cineol (6–13 %), kafr (3–9 %), α -thujon a β -thujon (8–43 %), dále humulen, karyofylen, borne-

Obrázek 1. Hlavní obsahové látky *Salvia officinalis* (10)

ol, linalool; kondenzované i hydrolyzovatelné třísloviny (3–8%); flavonoidy (glykosidy luteolinu, glykosidy apigeninu); diterpenické hořčiny (karnosol, 12-methylether deoxykarnosolu, rosmarol, 7-methylether rosmarolu); triterpeny a fenolové kyseliny (kyselina rozmarýnová, k. kávová, k. chlorogenová, k. ferulová) (9, 10).

Vnitřně se používá při trávicích poruchách s kolikami, při nedostatečné tvorbě žaludeční šťávy, při nechutenství, infekcích zažívacího traktu a zánětech sliznic. Další osvědčené využití je při mentálním a fyzickém vyčerpání (zklidňující účinek). Vodný a alkoholový extrakt snižuje nadměrnou potivost. Zevně se droga užívá k výplachům úst a kloktání při infekčních zánětech, při angíně nebo na hnisavé rány, nehojící se kožní defekty, záněty rtů (protizánětlivý, adstringentní a antiseptický účinek).

V lidovém léčitelství se používá pro zvýšení odolnosti cévních stěn, je pomocným prostředkem při diabetu, ale i při flatulenci, dyspepsii, nadmutí břicha, průjemch a také v období klimakteria.

Extrakt z listů při pokusech na zvířatech prokázal snížení tlaku krve, fungicidní, spasmolytický a antivirotický účinek; poslední dva účinky byly nalezeny i u silice. Kyselina rozmarýnová působí antioxidačně a protizánětlivě, třísloviny svíravě (8, 9, 11).

U silice ze šalvěje lékařské, pěstované v jižní Brazílii, jejíž složení bylo stanoveno pomocí GC-MS analýzy, byla prokázána významná bakteriostatická a baktericidní aktivita proti *Bacillus cereus*, *B. megatherium*, *B. subtilis*, *Aeromonas hydrophila*, *A. sobria* a *Klebsiella oxytoca* (4).

Polyfenoly (flavonoidy a fenolové kyseliny) byly podrobeny třem typům *in vitro* testů na antioxidační aktivitu (DPPH test, superoxid anion

radikál – zřašecí test, fosfomolybdenová metoda). Mezi flavonoidy klesala účinnost v této řadě 6-hydroxyluteolin 7-glykosid > luteolin-7-glykosid > luteolin-3'-glykosid > apigenin glykosid. Z fenolových kyselin v provedených testech dosáhly nejvyšších hodnot antioxidační aktivity kyselina rozmarýnová a k. kávová (7).

Byl prováděn experiment s extraktem ze šalvěje lékařské při léčení pacientů u slabého až středního stupně Alzheimerovy choroby. Jednalo se o dvojité slepou, randomizovanou a placebem kontrolovanou studii. Byla navržena šalvěj lékařská, na bázi tradiční medicíny i jejích *in vitro* cholinergních vazebných vlastností a modulace nálad i kognitivního chování, protože by potenciálně mohla umožnit novou přírodní léčbu tohoto onemocnění. Úkolem studie bylo zhodnotit účinnost a bezpečnost (včetně záznamu vedlejších účinků) šalvějového extraktu při užití fixní dávky (60 kapek denně po 4 měsíce). Výsledkem studie bylo prokázání účinku na tuto chorobu a navíc snížení neklidu pacientů, ale toto tvrzení je nutno potvrdit další studií (1).

V databázi AISLP je droga uvedena pod názvem Šalvějová nať nebo Nať šalvěje lékařské (*Salviae herba*) a List šalvěje lékařské (*Salviae officinalis folium*) od firmy Leros, dále

přípravek Florsalmin (*Salviae tinctura* 1:6,6) – koncentrát pro přípravu kloktadla (3).

Bývá součástí čajových směsí (Pulmoran, Diabetan), kosmetických přípravků (šampóny, balzámy na vlasy). Je součástí kloktadel, ústních vod, zubních past, bonbónů i koupelí.

Pro vnitřní užití se používá 1–2 g drogy třikrát denně (nálev se připraví zalitím 150 ml horké vody a nechá se 10–15 minut luhovat) – průměrná denní dávka drogy tedy činí 4–6 g; 1–4 ml alkoholového extraktu (1:1 ve 45% alkoholu) třikrát denně; většinou se užívá po jídle.

Pro vnější užití (kloktání, obklady) se používá nálev – 2,5 g drogy/ 100 ml vody; nálev – 2–3 kapky silice/ 100 ml vody; 5 g alkoholového extraktu/ 150 ml vody (8).

Čerstvé nebo sušené listy se užívají jako koření, a to zejména k masu, do nádivek, k sekanému masu a k rybám.

Silice obsahuje thujon, který může ve vyšších dávkách a při dlouhodobém použití vyvolat křeče podobné křečím epileptickým, nervozitu, vertigo, zvracení, třes, pocit tepla, tachykardii i poškození ledvin. Je uváděn také jako abortifaciens v nejnižší aktivní dávce 120 mg · kg⁻¹ (i. p.) u potkana a kromě toho má denegerativní vliv na mozkové buňky (5, 8, 11).

Nedoporučuje se souběžné podávání drog se sedativním účinkem (kozlík, třezalka, puškvorec, měsíček, celer, paprika) pro zvýšení terapeutických a vedlejších účinků.

Teoreticky by mohla vzniknout možná interakce s antikonvulzivou či s hypoglykemikou.

Nedoporučuje se používat v době těhotenství a kojení (8).

Autor tímto děkuje za finanční podporu grantu GAUK 118/2006/B BIO.

PharmDr. Jana Karličková, Ph.D.

Katedra farmaceutické botaniky a ekologie
Univerzita Karlova v Praze
Farmaceutická fakulta v Hradci Králové
Heyrovského 1203, 500 05 Hradec Králové
e-mail: jana.karlickova@faf.cuni.cz

Literatura

1. Akhondzadeh S, Noroozian M, Mohammadi M, Ohadinia S, Jamshidi AH, Khani M. *Salvia officinalis* extract in the treatment of patients with mild to moderate Alzheimer's disease: a double blind, randomized and placebo-controlled trial. *J Clin Pharm Ther* 2003; 28 (1): 53–59.
2. Český lékopis 2005, 3. díl: 2271, 2272, 3128.
3. Databáze AISLP.
4. Delamare APL, Pistorello ITM, Artico LO, Serafini LA, Echeverrigaray S. Antibacterial activity of the essential oils of *Salvia officinalis* L. and *Salvia triloba* L. cultivated in South Brasil. *Food Chemistry* 2007; 100 (2): 603–608.
5. Hrdina V, Hrdina R, Jahodář L, Martinec Z, Měrka V. Přírodní toxiny a jedy, Galén 2004: 24.
6. Jahodář L. Farmakobotanika semenné rostliny, Karolinum 2006: 144.
7. Lu Y, Foo LY. Antioxidant activities of polyphenols from sage (*Salvia officinalis*). *Food Chemistry* 2001; 75 (2): 197–202.
8. Natural Medicines Comprehensive Database, 3rd Edition, U.S.A. 2000: 923–924.
9. Opletal L, Volák J. Rostliny pro zdraví, Aventinum 1999: 144–145.
10. ROMPP Encyclopedia Natural Products, Stuttgart-New York: Thieme 2000: 135, 558, 651.
11. Weiss RF, Fintelmann V. Herbal Medicine, Second edition, Stuttgart-New York: Thieme 2000: 36–37.